

**UNIVERSITATEA „OVIDIUS“ DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE**

DOMENIUL DE DOCTORAT-Filologie

TEZĂ DE DOCTORAT

DIMITRIE STELARU – dimensiuni ale universului poetic

REZUMAT

**Coordonator de doctorat,
PROF. UNIV. DR. PAUL DUGNEANU**

**Student-doctorand,
BACULA (EPURE) MIHAELA**

**Constanța
2014**

CUPRINS

I.	Introducere.....	4
II.	Personalitatea lui Dimitrie Stelaru. Succinte considerații paratopice	8
III.	Angoasa și civilizația modernă	17
III. 1	Orașul tentacular și prezența demonică	17
III. 2	Angoasele eului poetic	21
III. 3	Peisajul sufletesc	26
I V.	Criza identitară și paria	30
I V. 1.	Poetul damnat și disperarea existențială	30
I V. 2.	Izotopia traumatică	38
I V. 3.	Biografismul poetic	47
V.	Izotopia thanatică și imaginarul gotic	52
VI.	Atitudinea față de Divinitate: afirmație și negație	65
VII.	Revoltă și sarcasm	77
VIII.	Poesis și poietikon	88
VIII. 1.	Poesis și eros	88
VIII. 2.	Poietikon și metapoezie	90
VIII. 3.	Poetul ca Ales și Geniu	97
IX.	Ipostazele erosului	113
IX. 1.	Erosul senzual și ardent	113
IX. 2.	Eros și poesis	119
IX. 3	Eros și Thanaos	126
X.	Izotopia mesianică și spațiul compensator	132
XI.	Concluzii	149
	Bibliografie	154

I. Introducere

Poet, prozator și dramaturg, cunoscut și receptat în special ca membru sau apropiat al grupului de poeți de la revista *Albatros* (Geo Dumitrescu, Victor Tornyopol, Constant Tonegaru, Ben Corlaci, Mihnea Gheorghiu, Ion Caraion ș.a.) Dimitrie Stelaru a avut nu numai o viață dezordonată, greu de reconstituit documentar, ci și o viață fantastă prin natura ei, intrată în legenda vieții literare, aspect ce nu l-a avantajat întotdeauna pentru că această imagine de vagand și boem a estompat parțial receptarea structurală a poeziei sale.

În demersul nostru am plecat de la constatarea că deși s-au scris un număr impresionant de articole, cronici literare, recenzii în publicații prestigioase ca „Revista Fundațiilor Regale“, „Universul literar“, „Viața românească“, „Steaua“, „Transilvania“, „România literară“, „Luceafărul“, „Contemporanul“, „Familia“, „Convorbiri Literare“, „Tribuna“, „Tomis“, „Ateneu“, „Timpul“ etc. sau capitole și subcapitole, unele convenționale impuse de clasificări diacronice și tipologice, altele profunde, substanțiale din volume de critică și din istorii literare (E. Lovinescu, Pompiliu Constantinescu, G. Călinescu, Al. Piru, Eugen Simion, Ovid. S. Crohmălniceanu, Nicolae Balotă, Nicolae Manolescu, Dumitru Micu, Romul Munteanu, Ion Pop, Nicolae Rotund etc.), totuși imaginea generală pivota în jurul afirmațiilor de poet itinerant, fantast și, preponderent, de „ultimul boem“ al vieții noastre literare postbelice. Totuși, în ultimii ani am înregistrat câteva exegeze serioase, mai aplicate, ca ale lui Emil Manu (Dimitrie Stelaru. Monografie, 2003), cu toate că autorul nu a realizat o perspectivă integratoare, elocvent argumentată, George Achim, (Revolte și consimțiri. Scriitori români din secolul XX, 2004) și Marius Nenciușescu Dimitrie Stelaru și paradigma poetică a anilor '40, 2011), care au acordat interesul cuvenit, în primul rând, poeziei lui Dimitrie Stelaru.

Am avut însă unele firești rezerve, fie și de ordin cantitativ, față de modul cum este tratată și valorizată importanța operei sale poetice. Pentru a exemplifica, precizăm că studiul concentrat al lui Marius Nenciușescu (teză de doctorat) se referă la totalitatea scrierilor autorului (lirica, basmele în versuri, poveștile, proza și dramaturgia), poeziei fiindu-i dedicate aproximativ 60 de pagini, iar în volumul lui George Achim, conform obiectivului cărții sale, ocupă un capitol (23 p.). Titlul capitolului care cuprinde o analiză

adecvată, temeinic argumentată, nu scapă, inevitabil de epitetul himeric: Stelaru himericul. Pe aceeași direcție un istoric, poet și, prin adopție, critic literar, Ionuț Țene, comentând volumul lui Marius Nenciulescu, vehiculează ca definitorii clișeele cunoscute (Ionuț Țene, *Noi Dimitrie Stelaru, n-am conșcut niciodată Fericirea*, www.napocanews.ro / 2011 / 11/ noi-dimitrie...n-am.../ comment-page-1). La ambivalența ficționalizată, poezie-frondă comportamentală a contibuit și scriitorul prin romanul-jurnal infidel *Zei prind șoareci*. (*De doi lei planeta*, titlul original).

Ținând cont de acești factori ne-am axat în lucrarea noastră, cu excepția capitolului introductiv *Personalitatea lui Dimitrie Stelaru. Succinte considerații paratopice* exclusiv asupra universului liric în integralitate sa, asupra structurii, temelor, configurației motivematice, a figurilor și notelor distinctive ale imaginarului poetic. În egală măsură ne-a interesat tematizarea reflecției sale poetice și metapoetice căreia, după cum s-a văzut, i-am acordat un capitol aparte.

Într-o cercetare și investigare de tip tematist cu elemente de critică arhetipală, psihocritică, semiotică și stilistică, am abordat câmpurile semnificante principale și aspectele structurante ale geografiei imaginarului poetic stelarian, permițându-ne să parafrazăm intertextual o sintagmă a lui Jean Pierre Richard, geografia magică, formulată în legătură cu proza lui Gerard de Nerval.

Cuvinte cheie : instanță verbală, subiect liric, eu poetic, expressionism, viziune, imaginar poetic, intertextualitate, modernism, poetică, metapoetică, paratopie.

II. Personalitatea lui Dimitrie Stelaru.

Succinte considerații paratopice

În acest capitol pe lângă concisele informații bio-bibliografice am constatat că sintagma *fără loc*, conform lui Dominic Maingueneau expresia indică situarea scriitorului pe scena enunțării în relația cu textul și referentul, definește în cazul poetului nostru însăși condiția lui ontologică. Poetul suferă mai dureros ca oricine de toate îngrădirile

lumii terestre. Consecința se reflectă în simplificarea extremă a raporturilor **și relațiilor** sociale. De o parte se află el, de cealaltă, „tiranii“, „temnicerii“, cu al căror cod moral intră în contradicție orice ar face și, astfel, existența poetului devine aceea a unui etern marginal, legitimat, paradoxal, în cazul lui, prin non-apartenență și atopie.

Ca și Poe, Stelaru se simte exilat pe pământ. Lumea poetului e altundeva, printre făpturile angelice din rândul cărora face parte „dublul“ său „îngeresc“, așa cum scrie Eugen Simion. Fascinează aici reacțiile pe care le are în fața destinului ei tragic o persoană croită în cu totul alt chip decât semenii săi. Lirica lui este expresia acestei dureroase și neîntrerupte oscilații între atitudini și situații existențiale polare. O imagine relevantă a lui Dimitrie Stelaru poate fi conturată din mozaicul unor fragmente pertinente de caracterizări fizionomice și morale: ...ghem cenușiu.....ochi vegetali, vineți... poziție defensivă... de jivină încolțită... (Eugen Lovinescu); ...o ființă, având mersul și ochii unui somnambul...fruntea **era** frumoasă...cifrul mahnirii i se cuibărise în colțurile gurii...(Eugen Jebeleanu); Venea dintr-o disperare veche, purta mantaua nefericirii încă de tânăr (Eugen Barbu) ...ochi de vulture și instinct de vulpe bătrână... o ființă fragilă, lipsită de apărare... Se juca zi de zi cu propria-i viață (Petre Stoica); ...dar eu ...n-am apucat niciodată să mănânc pe săturatele...eu, unul, niciodată n-am avut bani îndeajuns... verdele, singurul lichid ce-mi astâmpără setea... (D. Stelaru).

La apariția volumului *Noaptea geniului*, Geo Dumitrescu schițează un portret verosimil și plastic al lui Dimitrie Stelaru, ca un Ianus bifrons, personalitatea creatoare și persoana care intriga contemporanii prin atitudinea și comportamentul său: „Dimitrie Stelaru nu este geniul de care vorbește titlul cărții lui [...] Dimitrie Stelaru este un om [...]. Dimitrie Stelaru este cogeamite cabotinul. Cât un Hamlet de mare. Stelaru știe să facă «pe nebunul» la un mod artistic – dacă se poate spune – boem, villonesc. El are oricând poza unui original, fie că aceasta se sugerează din fluturările proverbialului său trenchcoat, cu buzunarele întotdeauna tixite, inexplicabil, de jurnale, fie de gesticulația lui evazivă, incoherentă, fie din admirabilul său cap de cântăreț medieval [...]. Stelaru «se joacă». E poate singura rațiune – în afară de poezie – a existenței lui“ (Geo Dumitrescu, *Dimitrie Stelaru*, „Timpul“ VI, nr. 1772, 16 aprilie 1942).

Undeva se definește el însuși drept poet „degenerat, cărunt, vagabond, patriarh, bandit“, sau „zeu gonit“, dar în oricare din aceste ipostaze sau toate împreună se simte

singur, destrămat de vântul care-l fluieră ca un „pustiu împărat“ (*Sunt singur*). O atracție cumplită, ca a lui Nerval, spre autodistrugere îl cheamă în lumea paradisurilor artificiale. Aflat în pragul distrugerii complete totuși, un dor nebun de înălțimi reînvie și, făcând să dispară cadrul sordid, îl înlocuiește cu peisaje paradisiace (*Cetățile albe*), pentru a recădea din nou în propriul infern.

Este imposibil de găsit la un alt poet român un asemenea vertij al magmei telurice, concomitant cu magnetica forță astrală ce-i înălța sufletul și spiritul în lumile cerești.

III. Angoasa și civilizația modernă

În capitolul al treilea, după cum o sugerează chiar peritextul, am analizat, în principal, viziunea poetică și imaginarul expresionist relevate de rețeaua de teme, motive și figuri pe care le-am precizat și interpretat într-o accepție mai complexă decât aceea retorică, în sensul studiilor și eseurilor lui Charles Mauron și Jean Pierre Richard. Aspectele identificate ca *ambientul opresiv citadin*, *apocalipsa modernă*, *deruta ontică*, *demonicul*, *contradicția dintre civilizația industrială distructivă și natura primordială*, *încercarea de evadare din orașul sufocant*, *decorul ostil*, *șarpele*, *fiara*, *crengile de plumb*, *cântecul ucigaș*, *viermii civilizației* etc. au fost generate – și, în același timp, l-au pus în lumină – de nucleul semantic iradiant, angoasa și alienarea eului profund, a sinelui poetic, în lumea și existența terestră. Și nu proiectăm o viziune romantică, ci una conformă cu structurile intrinseci aleF imaginarului poetic și ale corelațiilor paratopice decelate în capitolul anterior

III.1 Orașul tentacular și prezența demonică

Ca orice poet modernist și Dimitrie Stelaru a resimțit în modul său propriu, impactul cu stucturile și ambientul industrial, social, economic, politic, cultural,

evenimential ante și postbelice ale lumii contemporane lui, elemente ce au amprentat mediate și transformate de scriitură, prin refracție, universul și imaginarul poetic.

Într-o poezie expresionistă cu retorica specifică, *Din Turnu-Măgurele*, eul poetic ca instanță enunțiativă proclamându-și intenția de a ieși împreună cu Eumene din orașul angoasant. Conform aceleași paradigme expresioniste cu nuanțe tradiționaliste, specifică și lui Blaga, dorește să se întoarcă spre natura nealterată, primară, alt pattern modernist, spre omul elementar, „Omul de dinainte“ ca o călăuză și un „mag“ al naturii, în fond o izotopie a unui imaginat spațiu originar

Deși include în discurs elemente ce dau impresia concreteții în peisaj, poetul operează în continuare și cu noțiuni abstractizante și generalizatoare în stil expresionist, omul, și, de asemenea, cu opoziția între natură și civilizația industrială distructivă, semnificată de crengile de plumb și trenurile cu acid sulfuric, civilizație al cărei prizonier rămâne omul modern:

Să nu ne oprim Eumene: e deschisă poarta
spre fluviu și trebuie să intrăm prin ea
odată cu omul. El va rămâne până dimineața
între crengi de plumb
și trenuri cu acid sulfuric.

Din acest decor cu aspect de apocalipsă citadină industrială, eul poetic caută o ieșire, o evadare împreună cu himerica Eumene: „Noi să nu ne oprim Eumene/ de teama norilor cu vaier și trăsnete/ să nu ne oprim.“

Este înfățișată o lume degradată, cu o morală bolnavă, în care totul se vinde și se cumpără: „Unul e în fiecare vânzător/ Și voi cumpărați viața cu laude“. Exasperat, dovedind din nou că acceptarea similitudinii cu ceilalți oameni era pur retorică, eul poetic ca instanță enunțiativă, dar și ca subiect al ei, își clamează prin interogații disperarea în fața unui deus absconditus, trădând o stare de suspiciune, de frică: „Unde e muntele dragostei? Unde/ Acoperit de sunetul îngerilor/ Preaînalt întârzie cerul?“

Tensiunea psihică și metafizică atinge pragul limită, și în orașul tentacular poetul are impresia că femeia iubită este însoțită permanent de o enigmatică umbră sau de o

prezență demonică. Nu avem de-a face cu un satanism în manieră estetizantă a lui Baudelaire. În poezia lui Stelaru demonismul, ca și în lirica bacoviană nu este numit, doar sugerat **metaforic** prin efecte malefice și contraste: „Mâinile tale îmi aduc viață/ Dar mâinile lui se întorc șerpuiind/ Cuțitele morții.“ (*Scrisoarea*). Și în viziunea brevetată de poetica expresionistă eul liric, pe lângă această tensiune metafizică, trăește și rănilor sufletești și psihice ale orașului decadent, atins de morbul civilizației mercantile unde și „legende“ se cumpără, oamenii sunt anonimi și amorfi, „cască între ei“, iar arta se reduce la reclamele luminoase ale barurilor. În aceeași paradigmă expresionistă menționăm și tendința pentru generalizare și abstractizări de genul Omul, Unul, Preaînaltul, Poetul, Pasărea relor, Libertatea etc.

III. 2 Angoasele eului poetic

Într-o serie de poezii, *Singur*, *Străin*, *Ascunde-mă sus*, *Cântec de dragoste*, *Linu* etc. solitudinea și înstrăinarea eului poetic iau accente disperate, bacoviene. De asemenea, și intensitatea dureroasă, exasperantă a stării sufletești este bacoviană. Bineînțeles că prin bacovianism, ca și bovarismul, înțelegem o categorie psihologică și stilistică, și nu o relație de influență. Subiectul liric nu simte că ar aparține unui loc, iar alienarea în iubire i se pare insubortabilă : „Aici sînt străin:/ Nici ochii nu-mi vorbesc despre florile stelelor,/ Nici sufletul tău nu mă învăluie cu dragoste.“ Uneori ceea ce se crede a fi o poezie de dragoste se dovedește numai un straniu și trist-dureros lamento a cărui finalitate rămâne exorcizarea fantasmei iubitei și chemarea sfârșitului. Ca actor al enunțului eul poetic își reia condiția de paria, de profet predicând în zadar, de nimeni ascultat : „El mergea înainte/ Cu lumina-n mâini / Poate e poet/ Cântec între câini. “

Disperarea profundă, răscolitoare a eului poetic este cauzată de imensa lui solitudine ca și de aprehensiunea provocată de fantasma morții, „largile neguri“, și scurgerea devastatoare a timpului. În manieră și cu o retorică expresionistă, viermii civilizației, noapte putredă, zeiță ghimpoasă, acuză istoria contemporană și în același timp se include prin persoana I, plural a verbelor în această lume bolnavă și decăzută:

„Ascultați, zidurilor cum ne roadem / Încet, ca frații! / Frați? Suntem viermii civilizației / Intrația odată cu viața în carne. “ O societate avidă după valori materiale care deformează și dezumanizează reducând omul la instinctele primare: „Uite-i cum urlă pentru bani, pentru pământ.“ Pentru că nu se exclude din această lume se îndoieste de sine își face propriul rechizitoriu moral căutând în moarte consolarea.

Tot în acest capitol am insistat în legătură cu un aspect retorico-pragmatic al discursului poetic, având impact estetic eficient asupra receptorului textului, pe care l-am evidențiat și în alte capitole, și cu jocul instanțelor poetice datorită căruia subiectul se privește ca obiect al propriului enunț, procedeu folosit cu oarecare frecvență în nu puține dintre poeziile sale.

IV. Criza identitară și paria

În acest segment înrudit cu capitolul anterior ce cuprinde subcapitolele **IV. 1. Poetul damnat și disperarea existențială**, **IV. 2. Izotopia traumatică** și **IV. 3. Biografismul poetic**, am analizat modul cum subiectul liric își plămuește masca de *poète maudit* și exclus social. Ion Pop scrie chiar despre o retorică a marginalizării în cele câteva pagini cam expediate Ion Pop, (*Jocul poeziei*, București, Editura Cartea Românească, 1985), despre poetica lui Dimitrie Stelaru.

Eul liric își clamează și exacerbează frustrarea de a nu fi fost iubit de nimeni, de a fi un ins marginalizat social și, de asemenea, deruta, absența reperelor și certitudinilor etice, sufletești ori metafizice inducând cunoașterea nesatisfăcătoare, fragmentată de sine și percepția inexactă, oscilantă și chiar desfigurată a lumii.

În calitate de instanță emitentă eul poetic își configurează un autoportret și o atitudine comportamentală de marginalizat social famelic („Să mănânc pâine“) și de poet damnat („urmele diavolului pe față“), având gravat în el semnele unui destin advers, de histrion derizoriu ori de bufon shakespearian.

Totuși nota tragică este mai pregnantă, poetul concentrând o reală și îndelungată suferință fizică („pământul însângerat al umerilor“), pe de o parte, și dureroasa aspirație spre spiritualitate și poezie („porțile soarelui – ochii bolnavi de ea“); îndoită condiție,

ontologică și creatoare, concretă și evanescentă, precară și înălțătoare, dar al căror numitor comun este disperarea existențială.

Din această stare a derutei existențiale și a ostracizării, acum publice, poetul se va identifica cu un prototip al suferinței și al mesianismului, Iisus Hristos, profețind contrar figurii biblice un timp „târziu“ și nu un moment al redempțiunii, al restaurării omului în accepția soteriologică. Am preferat termenul de poet în locul celui de eu liric, instanță verbală etc. pentru că referentul este direct numit în text și încă într-un mod dramatic. Menționăm totodată că trimiterea la Hristos este personalizată și individualizată ca propria sa condiție și nu a umanității în general.

Lipsit de un loc al său, subiectul liric își caută un statut și o identitate ontică în istorie și într-un imaginar arhetipal, înțesat de simboluri culturale. Pe de altă parte, eul creator resimte insuficiența acestui mod de situare în lume și va recurge la un contact, deși dramatic și dureros cu realitatea ostilă, textualizând într-o serie de poezii ce amintesc de poetica americană a experienței și protestului social din anii '50 și '60 (Philip Lamantia, Michael McClure, Philip Whalen, Allen Ginsberg, Jack Kerouac și Gary Snyder), momente biografic-referențiale ori evenimențial-istorice într-un discurs modernist și neomodernist cu anticipări postmoderniste. Utilizăm termenul postmodernist în accepția de construct textual și nu cu implicații axiologice.

V. Izotopia thanatică și imaginarul gotic

Un alt câmp semnificant major este generat de obsesia cvazi-permanentă a morții. Una dintre cauze a constituit-o, indeniabil, dispariție timpurie a tânărului său tată, căzut în luptele din Primul Război Mondial, cu puțin timp înainte de nașterea sa (1917), precum și moartea primei sale iubite, adolescentă încă, de tuberculoză. Cu toate că nu l-a cunoscut este clar că durerosul eveniment i-a marcat subconștientul, fapt relevat în poemul Cântecul lui Stelaru, poem elaborat, deloc întâmplător, ca hipertext în raport cu poezia eminesciană *Ce te legeni* și balada *Miorița*. Izotopia thanatică informează în moduri

diferite, inflexiuni de lamento, ton grav, transfigurare mistică, proiecție onirică, bravadă ironică, discursul dintr-o serie de poezii ca *Maria-Maria*, *Cătălina*, *Mai aud lupii*, *Apele morții*, *Lumina întunericului* etc.

Alte poezii, *Elra*, *Frenezie*, *Trenul morții*, *Regele fără timp* sau *Corabia de plumb* cuprind viziuni stranii, de bestiar medieval, terifiante, gotic-expresioniste asociind fantasmalele încețoșate ale inconștientului individual cu arhetipuri thanatice ale inconștientului colectiv.

VI. Atitudinea față de Divinitate: afirmație și negație

Am intitulat acest capitol *Atitudinea față de divinitate: afirmație și negație* pentru că în lirica lui Dimitrie Stelaru nu am decelat, cu excepția unor fulgurații metafizice, o trăire religioasă autentică, ca la un Daniel Turcea spre exemplu, și nu, în orice caz, creștină. De aceea credem că mai adecvat este termenul de atitudine, implicând semnificația culturală din care nu excludem componenta semică socială ori politică și creând o ambiguitate la nivelul receptării ca în *Omul nou*.

Am precizat creștin-ortodoxă cu toate că Iisus este invocat la nivel enunțiativ, deoarece, pe de altă parte, am remarcat în unele poezii, dintr-o gamă de atitudini oscilând între borne extreme, și momente de iluminare spirituală, de sensibilitate și trăire afectivă religioasă.

În criza sufletească și socială prin care trece și pentru a „umple“ vidul existențial ce-l înconjoară în absența comunicării și a comuniunii cu celălalt, subiectul enunțiativ va căuta și se va adresa Divinității așteptând un răspuns.

Asemenea lui Arghezi sau Blaga, poeți care au exercitat din acest punct de vedere o nedeclarată, dar certă influență, va recurge la un limbaj cu intruziuni de simbolistică religioasă precum lumina divină, revelația mesianică, drumul Calvarului etc. În pofida intensității strigătului existențial, Divinitatea se va în închide, ca la Arghezi, în mutismul ei, ori ca în lirica lui Blaga, își va abandona, *Deus otiosus*, creația. Ca și în alte cazuri, poetul introduce și noțiuni și elemente de simbolistică teologică; lumina divină conotată

de soare ce nu poate fi suportată de o persoană nepregătită și orgolioasă, manifestându-se ca o cratofanie.

Dezamăgit, dar și sub presiunea contextului ideologic, eul liric va adopta în poezii cum sunt *Ora de religie* și *Nu* o perspectivă și un ton sarcastic-acuzator față de transcendență, de reprezentările iconice și de mesajul evanghelic.

VII. Revoltă și sarcasm

Segmentul *Revoltă și sarcasm* în care am insistat asupra poeziilor zise „antirăzboinice“, prezintă prin analiza și interpretarea viziunii eului creator afinități cu capitolul precedent. Vehemența și indignarea vocii poetice se dirijează spre o instanță opresivă ce poate fi politică, social-istorică, psihică sau chiar metafizică. Dar în majoritatea poeziilor din această categorie (*Pasărea libertății*, *Pace*, *Luptăm*, *A fost un război*), ținta mesajului este clară : războiul și lumea alienată și dezaxată care l-a generat.

Din acest grup o poezie remarcabilă și ilustrativă, cu temă antirăzboinică în concordanță cu programul revistei „Albatros“ și cu intenția grupului de colaboratori de a publica o antologie cu un titlu atât de semnificativ și șocant, *Sârmă ghimpată*, interzisă de cenzură încă din stadiul de manuscris, este *Luptăm*. În realitate programul albatrosiștilor a fost anticipat de manifestul lui Geo Bogza și Paul Păun, Poezia pe care vrem să o scriem, apărut în „Viața imediată“, nr. 1, dec. 1933, din care am ales un pasaj ilustrativ: „Vrem să facem o poezie a timpului nostru, care nu mai e timpul nevrozei colective și al setei fierbinți de viață. S-a terminat demult cu poezia de vis, cu poezia pură, cu poezia hermetică. Tăria unei uriașe tragedii colective a sfârșit sub un picior de lut măruntele lucruri care făceau preocuparea scriitorilor moderni de la sfârșitul războiului. (...)“

Din procesul acesta de amplă dramatizare a vieții, oamenii au avut de câștigat contactul lor cu frumusețea violentă și încă nescrisă a epopeii actuale. Dar acest grandios bloc de marmură, lins de flăcări și scaldat de sânge, care se impune ca imperios material poetic al epocii, poezia sleită a ultimelor contingente de hermetici nu a adus între

malurile ei sterpe și academice o singură înfiorare. Sub acest aspect, *Luptăm* prezintă un mesaj antirăzboinic similar cu *Libertatea de a trage cu pușca* a lui Geo Dumitrescu.

Prin comparație cu poemul lui Geo Dumitrescu, care are o dezvoltare narativă și simulează o retorică a firescului, poezia lui Stelaru este mult mai concentrată și cu un limbaj figurativ mai pregnant

Efectul nefast al războiului pe lângă distrugerile fizice, aduce cu sine teroarea, constrângerea, înregimentarea morală, dispariția libertății și încătușarea cuvântului semnificată prin metafora poezilor în hamuri de fier, iar interogația despre libertatea așteptată, rămâne pur retorică (*Orașul s-a rupt*).

Imaginarul întunecat și terifiant, atmosfera de groază și dezumanizare pricinuite de carnagiul războiului, ca și atitudinea sarcastică și acuzatoare a instanței enunțiative caracterizează discursul poetic al seriei de antirăzboinice, de valoare inegală, din care mai menționăm *Rob*, *Sub bombardament*, *Oamenii*, *Opriți-vă*, *Alt vânt* și *Lor*.

Dintre acestea se distinge prin autenticul trăirii infiltrate de experiența dramatică biografică și forța perlocutorie a instanței enunțiative *Sub bombardament*. Foamea endemică a poetului și a altor marginalizați, ca și teroarea războiului sunt evocate într-un imagism negru. Viața s-a mutat în subterane, într-o existență, la rândul ei, larvară, subumană, ieșită parcă din *Capriciile* lui Goya.

Indignarea eului poetic se îndreaptă sarcastic spre o istorie, de-a lungul timpului, mereu violentă și nedreaptă, sângeroasă și ingrată, de la care nu va face excepție nici secolul XX. Tirani anonimi, uitați de istorie, „fără chip“, care nu au însemnat nimic pentru civilizație au guvernat în huzur prin abuzuri și crime.

O istorie a tiraniei, în care umanismul, spiritul și cultura au fost înecate permanent în sânge și copleșite de carnagii și de mercantilism în care totul se vinde și se cumpără. Poetul va modifica cuvintele biblice *mane tekellai* (Daniel, 5, 25) care înseamnă numărat, împărțit, cântărit, înlocuind ultimul termen cu *bani*.

Discursul locutorului se încheie ironic printr-o antifrază ce „laudă“ fericirea demonică a despoților: „Toate au fost bune după găurile în care-și zvârleau prizonierii/ moaște azi, dar atunci fericirea dracului/ și câteva biblioteci din cărămizi sparte.“ Absența dezolantă a spiritualității și a idealului este marcată acuzator prin interogații retorice: „unde e măduva coloanei eterne?/ unde vă stau picioarele fără aripi?“

VIII. Poesis și poietikon

Autorul *Noptii geniului*, contrar posturii acreditate și vehiculate de boem din stirpea lui Villon și Nerval, pierdut în lumea contemporană, a unui dezinteres, jucat în parte, față de orice fel de adaptare la realitate (socială, politică sau culturală) cu excepția ultimei perioade a vieții sale – și față de propria creație, avea o conștiință poetică lucidă, activă. A reflectat asupra procesului creator (poietikon) și asupra condiției și statutului poeziei (poesis) și poetului în general sau relaționate cu arhitextul perioadei respective modernism, proletcultism și neomodernism. Concepția lui poetică și poietikă a textualizat-o direct în metapoezii ori într-o rețea semiotică mai amplă incluzând și alte teme și motive poetice adiacente. Am abordat pe larg și sistematic aceste aspecte în secțiunile „Poesis și eros“, „Poietikon și metapoezie“ și „Poetul ca Ales și Geniu“.

VIII. 1. Poesis și eros

Într-o poezie ca *Mâinile* poetul, figură a textului desemnată de mărci gramaticale, este subiectul dilemei sufletești și morale dintre tentația erotică înrobitoare, semnificată de mâinile unei tinere femei care emană o ispită demonică („Dar tinerețea, tinerețea are ceva demonic“) și spațiul inefabil al poeziei simbolizată de vis. Mai sigur este vorba de o căutare și o tatonare a stării de grație ocultată de dorința erotică: „Mâinile albe, ca o minciună,/ În alte nopți le doream –/ Lanțul, atingerea lor mă strivea–/ Acum nu mai vreau, nu./ Ce visam ?“.

Dualitatea sau analogia poezie-eros este prezentă și în *Ar trebui*, iubita fiind conotată într-o perspectivă romantică, idealizantă cu atributele Muzei. Verbul însă apare la modul condițional pentru a sublinia posibilitatea și proiecția ca dorință sublimată, asociată cu obsesia thanatică: „Ar trebui să fii cântec ori stea –/ Legendă și înalt vânt;/ Fântânile săpate în cer/ Către patima rarului mormânt.“

Iubita himerică, probabil fantasma acelei iubite, Maria, moartă atât de tânără, – episod relatat în ficțiunea biografică *De doi lei planeta (Zeii prind șoareci)* – cedează locul unei realități telurice și unei dorințe intense, erosul fiind în plan simbolic în coalescență cu pământul și tulburarea percepțiilor, dorință sporită și de acțiunea stimulentei artificial: „Limpede nu ești – pierdută nu,/ Adu-mi cerceii și cuvintele –/ Închide poarta, sunt beat –/ Pământ ești. Rupe-mi veșmintele.“ Având ca punct de sprijin sintagma „rupe-mi veșmintele“ și ipoteza fantasmei Mariei în subconștientul poetului, sensul interpretării poate fi modificat. Sub influența dorinței și a alcoolului femeia este o chinuitoare și dureroasă semi-prezență, nici „limpede“ și nici „pierdută“, o Euridice care nu se poate întrupa ca realitate sau ca logos în pofida chemării poetului orfic: „Adu-mi cerceii și cuvintele.“ Și atunci urmează certitudinea implacabilă, „Pământ ești“, și gestul tragic străvechi al ruperii veșmintelor.

Legătura eului poetic cu limbajul revine, într-o viziune orfică și într-una dintre poeziile cu același peritext, Eumene: „Lângă fluvii și stepe lunare/ Cuvintele cresc heruvimi.“ Și, cu toate că erosul și creația se condiționează, amândouă mărturisesc, paradoxal, despre o absență și nu de împlinirea ființei: „Iubire, limpede singurătate,/ Orice cântec e un deșert“.

VIII. 2. Poietikon și metapoezie

Mări în sus, Pădurea serilor, Stăm alături, Mâinile au un demon și altele mărturisesc despre facerea poemului, despre poietikos într-un discurs oniric, despre dinamica procesului poietic, despre energia creatoare, despre transformarea viziunii în text ca act trăit și despre contopirea sinelui cu cuvântul.

VIII. 3. Poetul ca Ales și Geniu

Tema artei și a geniului îl preocupă pe Dimitrie Stelaru într-o poezie reprezentativă ca *Romola*. Titlul textului este dat de numele soției fenomenalului balerin de origine poloneză din compania lui Serghei Diaghilev, Vaslav Nijinski (Wacław Nijyński), care după ce a atins perfecțiunea a fost lovit, ca atâtea alte genii, de nebunie. Totodată, *Romola* desemnează și numele principalului personaj feminin din nuvela cu titlul eponim a lui George Eliot, al cărei cronotop este Florența Renașterii italiene. Întâmplător, și din acest punct de vedere numele se potrivește deoarece nuvela istorică a scriitoarei engleze recrează atmosfera socială, religioasă, intelectuală, culturală și artistică a orașului din acea perioadă

Tema poetului ca excepție și a poeziei informează dintr-o lungă serie și amplul poem *Poezii mâncău?* - exponențial pentru categoria enunțată - pe care nu ezităm, deși implică multe referiri sociale, să-l asociem și conceptului de metapoezie. Corolarul acestui mod de a concepe poezia și imaginea poetului îl constituie *Stelarii*, text ce desemnează, plecând de la pseudonimul său, categoria poezilor aleși într-o viziune, să nu ne temem să o numim mistică, nu obligatoriu și ortodoxă. Mai curând cu influențe gnostic-platoniciene, atunci când percepi divinitatea sub zodia Frumosului, dar acest privilegiu al vederii iluminate îl au doar stelarienii. Este un Dumnezeu al spiritualității și, implicit, al artei: „Dumnezeu e soarele nostru al stelarilor –/ Frumosul înalt, vulturul artei.“ La El au acces stelarienii, poezii vizionari care, pe de o parte au conștiința păcatului original, „roadele“ lor aici „sînt pline de viermi“, iar pe de alta, cu sufletul purificat trec dincolo de convenții și reprezentări iconice, „sfinții aruncați în decorurile bisericilor“ pentru a atinge treapta harurilor. Eul poetic își descrie într-un limbaj hermetic ca în *Roman de la rose* starea de grație atinsă: „Noi sîntem aurul trecut prin foc –/ Mugurul ieșit din ghearele zăpezii.“ Unii critici au sesizat ecourile mistice dintr-un număr de poezii, tratându-le însă cu mefiență, iar alții s-au cantonat excesiv asupra boemei sale ca matrice existențială și stilistică.

IX. Ipostazele erosului

În acest capitol am dezvoltat tema erosului, nucleu semantic magnetic în imaginarul stelarian ce a infuzat multe dintre poeziile cele mai semnificative ale liricii sale cum ar fi *Herta*, *Preludiu*, *Trec prin grădini*, *Noaptea geniului* sau *Veste*

îndepărtată. În funcție de sistemul de izotopii în care grădina este un semantem esențial, și vectorul semnificant am analizat în subcapitole („Erosul senzual și ardent“, „Eros și poesis“, „Eros și Thanatos“ și „Erosul mistic“) modurile de situare ale eului creator, viziune și trăire, față de o experiență fundamentală a condiției umane și, de asemenea, conexiunile cu celelate câmpuri semnificante și materializarea în discursul liric. Am decelat și examinat atitudinile eului poetic singulare (iubita întruchipată de spiritul feminin al naturii, iubita mistică), complementare (femeia ca iubită și magna mater, iubita și visul poetic) sau diametral opuse (aspirația spre puritatea originară și atracția carnală, zeița Flora și Venera impudică, iubita inocentă și prostituata, adulare și anatimizare, femeia ingrată și idealul poetic, comuniune și înstrăinare, împlinire și suferință).

X. Izotopia mesianică și spațiul compensator

Am încheiat demersul nostru de cercetare și interpretare a operei poetice cu acest capitol în care am relevat una dintre măștile lirice definitorii ale eului creator stelarian, ipostaza mesianică și locul/ locurile imaginare, menite a adăposti, fie și temporar eul său veșnic neliniștit. Când ne referim la Ales în sistemul mitologiei poetice stelariene nu presupunem cu necesitate o conotație divină sau hristică, deși nu este exclusă. Indiscutabil câmpul semantic al termenului include și accepția romantică, uneori cu nuanțe schopenhaueriene, de îns excepțional în raport cu omul comun. Și sintagma izotopia mesianică nu induce neapărat un sens hristic, și mai mult unul prophetic trecut prin grilă romantică. Mai totdeauna la poeții autentici și cu structura lui Dimitrie Stelaru, arhetipurile și simbolurile mitice sunt amplificate, modificate și transformate semantic într-o configurație originală datorată unor procese intertextuale genuine sau voluntare.

Și totuși poezia *Cetățile albe* corespunde unuia dintre cele mai prestigioase mitologeme, al spațiului consacrat în sens mistic-sacramental, sălaș al divinității și al sufletelor pure, indiferent că se referă la Shambala tibetană, Walhalla din Asgard a mitologiei nordice, Paradisul biblic, cerul Ideilor platoniciene, Kogaionul dacic, Cetateea lui Dumnezeu a Sfântului Augustin etc. Cu toate că în imaginarul poetic

stelarian poate fi un simbol de sorginte romantică ori simbolistă – ne gândim la Meka din poemul macedonskian – și este și așa ceva, nu excludem conotațiile mitice și infiltrațiile gnostice: „Cetățile albe, cetățile îndepărtate, numai bănuite,/ De unde nimeni n-a coborât, nimeni niciodată...” Ele sunt spații ideale, întrezărite și visate unde spiritul poetului, în sens mistic, sălășluiește ca dublu eteric romantic: „În spațiul lor e inima mea,/ În țara lor rățăcește noaptea mea,/ Rămân între voi, cei din jur, dar sunt plecat“. Pe lângă această dualitate funciară a eului poetic, este afirmată, de asemenea în siajul romantismului și diferența față de ceilalți, o alteritate prin care-și legitimează ipseitatea orgolioasă de Ales

Într-o atmosferă și un peisaj de apocrifă biblică, lumea așteaptă un vestitor, un mesager misterios și legendar. Ca în imaginarul poezilor tradiționaliști sau moderniști cu infiltrații autohtoniste într-un expresionism sincretic, paradigma blagiană dintr-o poezie ca Satul Minunilor aleasă dintre multe altele posibile, motivul îmbracă haina locală. Dacă într-o poezie a lui Ion Pillat, Mreața, din volumul Biserica de altă dată, Maica Domnului „stă în pridvor“, iar Dumnezeu, Fiul și Sfântul Duh discută în casă despre muncile câmpului de pe pământ ca niște țărani gospodari, vestitorul din poezia lui Stelaru, Ceramică poartă la brâu o ploscă:

Duce spre crucea lumii o veste
Și tropotul armăsarului duce alarmă.
Așa, cu o ploscă la șold
Duce o veste.

Am procedat la relaționarea cu poezii ale lui Ion Pillat și Lucian Blaga pentru a releva că izotopia religioasă, în special în acest tip de poetică, nu este numai rezultatul studiilor adventiste, cum s-a afirmat deseori, ci răspunde unui cod poetic și cultural interbelic și imediat postbelic. Eul poetic este în permanentă căutare a primordialului, a „pădurii albastre“ –albastrul este culoare lustrală – ca spațiu ideal, transcendent sau virtual, în care să își afle adevărata întemeiere ca ființă: „În pădurile albastre caut viața mea, –/ Viața mea care nu s-a născut/ Frunzele albastre și luna“. Sau acel sine în spirit, și nu psihologic-arhetipal în descendența lui Jung: „Și frații mei din haos,/ Frații mei zeii.“
(*Pânzele bucuriei*)

X. Concluzii

În concluzie, ne-am concentrat într-un demers cu finalitate hermeneutică închizând cercul demonstrației, asupra universului liric în integralitate sa: structură, teme, configurație motivematică, a figurile și trăsăturile distinctive ale imaginarului poetic. În egală măsură ne-a interesat tematizarea reflecție sale poetice și metapoetice căreia, după cum s-a văzut, i-am acordat un capitol aparte.

Într-o cercetare și investigare de tip tematist cu elemente de critică arhetipală, psihocritică, semiotică și stilistică, am abordat câmpurile semnificante principale și aspectele structurante ale geografiei imaginarului poetic stelarian.

Bibliografie

1. Opera lui Dimitrie Stelaru (1917-1971)

Melancolie, poesii, prefață de I. Narcis, Tipografia G.I. Gologan, f.a., semnat D. Orfanul
Abracadabru, București, Tipografia Progresul Artei, f.a., semnat D. Orfanul
Blestem, poesii, București, Tipografia Progresul Artei, 1937, semnat D. Orfanul
Preamărirea durerii, București, Tipografia Astoria, 1938, semnat D. Orfanul (P.d.)
Nopatea geniului, poeme, București, Editura Bucovina – I.E. Torouțiu, 1942, (N.g.)
Ora fantastică, poeme, cu O planetă de poet nou de E. Lovinescu, București, Editura Prometeu, 1944 (O.f.)
Cetățile albe, poeme, București, Întreprinderile de editură S.A.R., 1946 (C.a.)
Fata pădurarului, basm în versuri, București, Editura Tineretului, 1955
Gelu, [basm în versuri], București, Editura Tineretului, 1956;
Șarpele Marao și Vrăjitoarele, feerii, București, E.S.P.L.A., 1957
Oameni și flăcări, poezii, București, Editura pentru Literatură, 1963

Fata fără lună, [proză], București, Editura Tineretului, 1967

Mare incognitum, [poezii], cuvânt înainte de Eugen Jebeleanu, București, Editura pentru Literatură, 1967, (M.I.)

Nemoarte, [poezii], București, Editura Tineretului, 1968, (N.)

Zei prind șoareci, [însemnări], București, Editura pentru Literatură, 1968

Cei din lună, [povești], București, Editura Tineretului, 1969

Mare incognitum, [poezii], colecția „Cele mai frumoase poezii“, cuvânt înainte de Lucian Raicu, București, Editura Tineretului, 1969

Coloane, [poezii], București, Editura Minerva, 1970 (C.)

Înaltă umbră, [poezii], București, Editura Eminescu, 1970 (Î.u.)

Poeme dramatice (Leru și Împăratul Nix), București, Editura Eminescu, 1970

Păsări incandescente, poeme, București, Editura Cartea Românească, 1971 (P.i.)

Casa veverițelor, [povești], ediție îngrijită de Victor Corcheș, București, Editura Ion Creangă, 1991

Îngerul vagabond, poezii postume, ediție îngrijită și prefată de Victor Corcheș, București, Editura Eminescu, 1999

Opera poetică, ediție îngrijită și prefată de Emil Manu, București, Editura Profile Publishing, 2002 [numeroase greșeli de tehnoredactare și incompletă]

Scrieri literare, ediție critică și studio introductiv de Victor Corcheș, Constanța, Editura Ex Ponto, vol. VI, Proză, 2002; vol. I: Teatru, 2004

2. Referințe critice

a) În volume:

Achim, George: *Revolte și consimțiri. Scriitori români din secolul XX*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004

Baconsky, Leon: *Dicționar analitic de opere literare românești*, III, coordonator Ion Pop, Cluj-Napoca, Editura casa Cărții de Știință, 2001

Balotă, Nicolae: *Umanități*, București, Editura Eminescu, 1973

Barbu, Eugen: *O istorie polemică și antologică a literaturii române de la origini până în prezent*, București, Editura Eminescu, 1975

- Blaga, Lucian: Zări și etape, București, Editura Minerva, 1990
- Borbely, Șt.: Dicționarul Esențial al Scriitorilor Români, București, Editura Albatros, 2000
- Borcilă, Mircea: Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice, SCL, XXXVIII, nr. 3, 1987
- Bucur, Marin: Literatura română contemporană, I: Poezia, , coordonator Marin Bucur, București, Editura Academiei, 1980
- Caraion, Ion: Duelul cu crini, București, Editura Cartea Românească, 1972 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „Viața românească“, nr. 10, 1968, pp. 111-112)
- Caraion, Ion: Enigmatica noblețe, București, Editura Eminescu, 1974
- Călinescu, George: Istoria literaturii române de la origini până în prezent, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Minerva, 1982.
- Ciobanu, Nicolae: Panoramic, București, Editura Cartea Românească, 1972 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „Luceafărul“, nr. 50, 1970, p. 2)
- Cioculescu, Șerban: Aspecte literare contemporane, București, Editura Minerva, 1972, (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „Tribuna“, nr. 18, 1944, p. 2)
- Cocteau, Jean: Le Coq et l'Arlequin, Paris, Editions de la Sirene, 1918
- Conolly, Frances S.: The sleep of reason: primitivism in modern European art and aesthetics, 1725-1907, Publisher: University Park, Pa: Pennsylvania State University Press, c1995
- Constantin, Ilie: Despre poeți, București, Editura Cartea Românească, 1971 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „România literară“, nr. 52, 1970, p. 14)
- Constantinescu, Pompiliu: Scrieri, IV, București, Editura Minerva, 1970 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „Vremea războiului“, nr. 659, 1942, p. 7)
- Crăciun, Gheorghe: Aisbergul poeziei moderne, Pitești, Editura Paralela 45, 2002
- Cristea, Dan: Un an de poezie, București, Editura Cartea Românească, 1974 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „România literară“, nr. 35, 1971, p. 14-15)
- Crohmălniceanu, Ovid. S.: Literatura română între cele două războaie mondiale, II, București, Editura Minerva, 1974 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus, cu adăugiri, din „Viața românească“, nr. 7, 1968, pp. 68-71)

- Delceanu, Dumitru Vasile: Dimitrie Stelaru, un înger căzut, Editura Teleormanul liber, 1998
- Dorcescu, Eugen: Metafora poetică, București, Editura Cartea Românească, 1975 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus, cu unele adăugiri, din „Orizont“, nr. 9, 1975, p. 2)
- Dufrenne, Mikel: Fenomenologia experienței estetice. Traducere de Dumitru Matei, București, Editura Meridiane, 1976
- Dugneanu, Paul: Emil Brumaru – Discursul senzual în Al doilea val. Generația Hzperion. Poezia anilor '70, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2001
- Durand, Gilbert: Structurile antropologice ale imaginarului, Traducere de Marcel Aderca, București, Editura Univers, 1977
- Eliade, Mircea: Images et symbols, Paris, Editions Gallimard, 1952
- Felea, Victor: Secțiuni, București, Editura Cartea Românească, 1974
- Genette, Gérard: Opera artei. Vol. I. Imanență și trancendență, Traducere și prefață de Muguraș Constantinescu, București, Editura Univers, 1999
- George, Alexandru: La sfârșitul lecturii, I, București, Editura Cartea Românească, 1973 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „România literară“, nr. 12, 1971, p. 3)
- Goldwater, Robert: Primitivismul în arta modernă, Traducere de Doina Racoviceanu, București, Editura Meridiane, 1974
- Grigurcu, Gheorghe: De la Mihai Eminescu la Nicolae Labiș, București, Editura Minerva, 1989 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din Poeți români de azi, București, Editura Cartea Românească, 1979
- Jung, C. G. și Kerényi, C.: The Science of Mythology: Essays on the Myth of the Divine Child and the Mysteries of Eleusis, Routledge, 2001
- Jung, C.G.: Opere complete 1. Arhetipurile și inconștientul colectiv, Traducere din limba germană de Dana Verescu și Vasile Dem Zamfirescu, București, Editura Trei, 2003
- Lintvelt, Jaap: Încercare de tipologie narativă. Punctul de vedere. Traducere de Angela Martin, București, Editura Univers, 1994
- Lovinescu, E.: Planetă de poet nou, apud Dimitrie Stelaru – Opera poetică, ediție îngrijită și prefață de Emil Manu, București, Editura Profile Publishing, 2002

- Lovinescu, E.: Planetă de poet nou, prefață la Ora fantastică, 1942
- Lovinescu, Vasile: Creangă și creanga de aur, București, Editura Rosmarin, 1996
- Lytard, Jean-Francois: Condiția postmodernă. Raport asupra cunoasterii, București, Traducere și prefață de Ciprian Mihali, București, Editura Babel, 1993
- Maingueneau, Dominique: Discursul literar, Iași, Editura Institutul European, 2007
- Manolescu, Nicolae: Literatura română postbelică, 1. Poezia, Brașov, Editura Aula, 2001 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „Contemporanul“, nr. 5, 1969, p. 3)
- Manolescu, Nicolae: Metamorfozele poeziei, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Manu, Emil: Dimitrie Stelaru, București, Editura Cartea Românească, 1984 (ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Profile Publishing, 2003)
- Manu, Emil: Generația literară a războiului, București, Editura Curtea Veche, 2000
- Marcuse, Herbert: Omul unidimensional în Scrieri filosofice, București, Editura Politică, 1977
- Martin, Aurel: Poeți contemporani, București, Editura Eminescu, 1971
- Mauron, Charles: De la metaforele obsedante la mitul personal. Traducere din limba franceză de Ioana Bot, Aparat critic, bibliografie și note pentru ediția românească de Ioana Both și Raluca Lupu, Cluj, Editura Dacia, 2001
- Micu, Dumitru: Modernismul românesc, II, București, Editura Minerva, 1985
- Micu, Dumitru: Scurtă istorie a literaturii române, II, București, Editura Iriana, 1995
- Mincu, Marin: Critice, I, București, Editura pentru Literatură, 1969 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din „Amfiteatru“, nr. 23, 1967, p. 371)
- Munteanu, Aurel Dragoș: Opera și destinul scriitorului, București, Editura Cartea Românească, 1972 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „România literară“, nr. 8, 1968, p. 8)
- Munteanu, Romul: Jurnal de cărți, 5, București, Editura Libra, 1994
- Negoitescu, Ion: Scriitori moderni, București, Editura pentru Literatură, 1966
- Nenciulescu, Marius: Dimitrie Stelaru și paradigma poetică a anilor '40, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2011
- Oarcăsu, Ion: Prezențe poetice, București, Editura pentru Literatură, 1968 (capitolul referitor la D. Stelaru reprodus din „Tribuna“, nr. 46, 1967, p. 2)
- Păunescu, Adrian: Sub semnul întrebării, ediția a II-a adăugită, București, Editura Cartea Românească, 1979

- Perpessicius: Opere, 11, București, Editura Minerva, 1980 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din „Ardealul“, 2 ianuarie, 1945)
- Petrescu, Radu: Meteorologia lecturii, București, Editura Cartea Românească, 1982
- Petroveanu, Mihail: Traectorii lirice, București, Editura Cartea Românească, 1974 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din „Viața Românească“, nr. 12, 1970, pp. 79-81)
- Piru, Al.: Panorama deceniului literar românesc 1940-1950, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Piru, Al.: Poezia română contemporană 1950-1975, București, Editura Eminescu, 1975 (capitolul referitor la D. Stelaru include și fragmente din Marea necunoscută, articol apărut în „Gazeta literară“, nr. 47, 1967, p. 7)
- Platon: Banchetul, în Opere complete, Vol. 2, București, Editura Humanitas, 2001
- Poantă, Petru: Scriitori români (mic dicționar), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978
- Pop, Ion: Jocul poeziei, București, Editura Cartea Românească, 1985 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din „Tribuna“, nr. 6, 1985, pp. 5-6)
- Popa, Marian: Dicționar de literatură română contemporană, București, Editura Albatros, 1971
- Popa, Marian: Istoria literaturii române de azi pe mâine, vol I, București, Editura Semne, 2009
- Raicu, Al.: Luminile oglinzilor, București, Editura Minerva, 1974)
- Raicu, Lucian: Structuri literare, București, Editura Eminescu, 1973 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din „Gazeta literară“, nr. 26, 1967, p. 2, text identic cu prefața la Dimitrie Stelaru – Mare incognitum, „Cele mai frumoase poezii“, București, Editura Tineretului, 1969)
- Raskin, Johan: American Scream, Allen Ginsberg`s Howl and the Making of the Beat Generation, Univerity of California Press, 2004
- Ricoeur, Paul: Soi-même comme un autre, Paris, Seuil, 1990
- Rimbud, Arthur: Poesie. Une saison en enfer. Illuminations, Paris, Gallimard, 1984
- Richard, Jean Pierre: Poezie și profunzime, traducere de Cecilia Ștefănescu, București, Editura Univers, 1974.

Rousset, Jean: *La littérature de l'âge baroque en France. Circé et le paon*, Paris, José Corti, 1953

Rotaru, Ion: *O istorie a literaturii române, III*, București, Editura Minerva, 1969)

Simion, Eugen: *Scriitori români de azi, I*, ediția a II-a revăzută și completată, București, Editura Cartea Românească, 1978

Stanca, Radu: *Resurecția baladei*, în „*Revista Cercului literar*“, din 5 mai 1945

Stoica, Petre: *Amintirile unui fost corector*, București, Editura Cartea Românească, 1982 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din „*Viața Românească*“, nr. 11, 1980, pp. 62-71)

Stoica, Petre: *Amintirile unui fost corector*, București, Editura Cartea Românească, 1984

Stolnicu, Simion: *Printre scriitori și artiști*, București, Editura Minerva, 1977)

Streinu, Vladimir: *Pagini de critică literară*, București, Editura Minerva, 1977 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din „*Preocupări literare*“, nr. 4, 1942)

Ștefănescu, Alex.: *Preludiu*, București, Editura Cartea Românească, 1977 (capitolul referitor la D. Stelaru e reprodus din „*Luceafărul*“, nr. 23, 1970, p. 7

Teodosiu, Lucian: *Dimitrie Stelaru așa cum l-am cunoscut*, Iași, Editura Junimea, 1998

Zafiu, Rodica: *Narațiune și poezie*, București, Editura All, 2000

b) În periodice

Albu, Emil: *Laude nejustificate*, în „*Gazeta literară*“, nr. 27, 1958, p. 6

Albu, Florența: *Dimitrie Stelaru – Păsări incandescente*, în „*Viața românească*“, nr. 11, 1971, pp. 80-81

Antonescu, Nae: *Amintirile lui Petre Stoica*, în „*Steaua*“, nr. 12, 1982, pp. 34-35

Antonescu, Nae: *Emil Manu – Dimitrie Stelaru*, în „*Transilvania*“, nr. 12, 1984, p. 39

Antonescu, Nae: *Dimitrie Stelaru – Zeii prind șoareci*, în „*Steaua*“, nr. 8, 1968, p. 104

Baciu, Ștefan: *Cântece noi, Trei file-n vânt*, în „*Universul literar*“, nr. 12, 1942, p. 5

Baltag, Nicolae: *Dimitrie Stelaru – Mare incognitum*, în „*Viața românească*“, nr. 11, 1967, pp. 184-186

Baltag, Nicolae: *Dimitrie Stelaru – Nemoarte*, în „*Viața românească*“, nr. 11, 1968, pp. 143-144

Borcilă, Mircea: *Contribuții la elaborarea unei tipologii a textelor poetice*, SCL, XXXVIII, nr. 3, 1987

- Brezeanu, Gr.: Fantastic fără mesaj, în „Gazeta literară“, nr. 25, 1958, p.7
- Bulgăre, Gheorghe: Monografia unui poet / Emil Manu: Dimitrie Stelaru, în „România literară“, nr. 71, 1985, p. 10
- Călin, Constantin: Dimitrie Stelaru – Mare incognitum, în „Ateneu“, nr. 9, 1967, p. 9
- Călin, Constantin: Dimitrie Stelaru – Zeii prind șoareci, în „Tomis“, nr. 9, 1968, p. 6
- Comarnescu, Petru: Căutări și aspirații în poezia tânără, în „Revista Fundațiilor Regale“, nr. 4, 1945, pp. 147-150
- Corcheș, Victor: Dimitrie Stelaru la Constanța – Restituiri, în „Tomis“, nr. 4 și nr. 5, 1987, p. 4
- Cordun, Miron: Noi, Dimitrie Stelaru, în „Argeș“, nr. 3, 1988, p. 2
- Crăciun, Victor: „Cine uită să mai umble desculț... uită pământul, uită țara“, interviu (20 iunie 1967), în „Contemporanul“, nr. 50, 1986, p. 7
- Cristea, Valeriu: Dimitrie Stelaru – Zeii prind șoareci, în „Gazeta literară“, nr. 18, 1968, p. 2
- Cubleșan, Constantin: Dimitrie Stelaru – Mare incognitum, în „Tribuna“, nr. 32, 1967, p. 3
- Dobrin, Dina: Stelaru – Stelarii, în „Argeș“, nr. 2, 1971, p. 5
- Dumitrescu, Geo: Dimitrie Stelaru în „Timpul“, nr. 1772, 1942, p. 2, reprodus în „Gândul nostru“, nr. unic, 1942
- Emil, Nicolae: Dimitrie Stelaru – Păsări incandescente, în „Convorbiri literare“, nr. 9, 1971, pp. 85-86
- Felea, Victor: Aspecte ale poeziei. Dimitrie Stelaru – Mare incognitum, în „Steaua“, nr. 11, 1967, pp. 77-80
- Felea, Victor: Înaltă umbră – Dimitrie Stelaru, în „Tribuna“, nr. 50, 1971, p. 2
- Foață, Șerban: Dimitrie Stelaru – Nemoarte, în „Orizont“, nr. 11, 1968, pp. 72-73
- George, Alexandru: O generație încă o dată pierdută, în „Viața românească“, nr. 4, 1979, pp. 32-35
- Grăsoiu, Liviu: Emil Manu: Dimitrie Stelaru, în „Limba și literatură“, III, 1985, pp. 453-454
- Grigurcu, Gheorghe: Dimitrie Stelaru – Mare incognitum, în „Familia“, nr. 10, 1967, p. 2
- Heym, Georg: O grimasă, 19 iunie 1911. Apud „Secolul XX“, nr. 11-12, [107-108].
- Iancu, Gheorghe: Dimitrie Stelaru, în „Contemporanul“, nr. 25, 1985, p. 15

- Ierunca, Virgil: Dimitrie Stelaru: Ora fantastică (poeme) cu o planetă de poet nou de E. Lovinescu, în „Victoria“, nr. 83, 1945, p. 2
- Iosif, Marius: Poezie și viață, în „Echinox“, nr. 8-9, 1978, p. 12
- Jebeleanu, Eugen: Dimitrie Stelaru, în „Contemporanul“, nr. 41, 1966, pp. 1-2
- Jebeleanu, Eugen: Hoț de cer, în „Luceafărul“, nr. 49, 1971, p. 1
- Jebeleanu, Eugen: Un nou poet, în „România literară“, nr. 1, 1939, p. 20
- Jebeleanu, Eugen: Un poet tânăr, în „România literară“, nr. 5, 1939, p. 23
- Lazăr, Ion: Zeii prind șoareci, în „Luceafărul“, nr. 13, 1972, p. 3
- Manu, Emil: Dimitrie Stelaru – Cetățile albe, în „Fapta“, nr. 556, 1946
- Manu, Emil: Dimitrie Stelaru în căutarea utopiei erotice, în „Steaua“, nr. 7, 1984, p. 49
- Manu, Emil: Dramaturgia lirică a lui Dimitrie Stelaru în „Steaua“, nr. 11, 1978, pp. 20-21
- Marino, Adrian: Dimitrie Stelaru – Ora fantastică, în „Viața Românească“, nr. 11-12, 1945, pp. 158-160
- Micu, Dumitru: Dimitrie Stelaru, în „Contemporanul“, nr. 17, 1988, p. 15
- Mitescu, Adriana: La curțile poeziei /Dimitrie Stelaru, în „Contemporanul“, nr. 8, 1970, p. 3
- Moțoc, Nicolae: Dimitrie Stelaru: Nemoarte, în „Tomis“, nr. 1, 1969, p. 5
- Mureșan, Dumitru: Dimitrie Stelaru – Mare incognitum, în „Tomis“, nr. 10, 1967, p. 7
- Mușatescu, Vlad: Memorii aproximative. Întâlnire de gradul III – extraterestrul Dimitrie Stelaru, în „Scânteia tineretului“, supliment literar artistic, nr. 1, 3, 5, 7, 8, 11, 12, 1983, p. 11
- Niculescu, Mihai: Noaptea geniului, poeme de Dimitrie Stelaru, în „Universul literar“, nr. 16, 1942, p. 5
- Oarcăsu, Ion: Dimitrie Stelaru – Coloane, în „Tribuna“, nr. 27, 1970, p. 2
- Oprea, Nicolae: Dimitrie Stelaru de Emil Manu, în „Familia“, nr. 3, 1985, p. 3
- Papuc, Ion: Ideal și materie în poezia lui Dimitrie Stelaru, în „România literară“, nr. 37, 1970, p. 10
- Papuc, Ion: Lumina stelarului, în „Săptămâna“, nr. 52, 1971, p. 5
- Piru, Al.: Confesiunea unui poet, în „Luceafărul“, nr. 22, 1968, p. 3
- Piru, Al.: Emil Manu – Dimitrie Stelaru, în „Flacăra“, nr. 49, 1984, p. 14
- Precup, Ieronim: Dimitrie Stelaru – Înaltă umbră, în „Tribuna“, nr. 5, 1971, p. 2
- Raicu, Lucian: Dimitrie Stelaru – Nemoarte, în „Gazeta literară“, nr. 34, 1968, p. 3

- Râureanu, Ovidiu: Ultima carte a lui Dimitrie Stelaru (Ora fantastică) și un poetret de E. Lovinescu, în „Timpul“, nr. 2570, 1944, p. 2
- Robescu, Marius: Dimitrie Stelaru – Nemoarte, în „Viața studențească“, nr. 31-32, 1968, p. 12
- Rotaru, Dan: Litere întunecate, în „Argeș“, nr. 1, 1972, p. 4
- Ruja Alexandru: Dimitrie Stelaru – Coloane, în „Orizont“, nr. 10, 1970, pp. 68-70
- Sarău, Gheorghe: Cu Angelina Cioacă – Stelaru despre DIMITRIE STELARU, interviu în „Argeș“, nr. 7, 1989, p. 2
- Serghe, Em.: Un înger vagabond: Dimitrie Stelaru în „Revista română“, nr. 1-3, 1942, pp. 128-132
- Silvestru, Valentin: Piesa uitată / Vrăjitoarele de Dimitrie Stelaru, în „Familia“, nr. 11, 1975, p. 11
- Siugariu, Ion: D. Stelaru, Noaptea geniului, Revista Fundațiilor Regale, nr.9, septembrie, p. 471-472.
- Sârbu, Valeriu: Eumene, fiica stelară, în „Tribuna“, nr. 21, 1972, p. 2
- Ștefănescu, Alex.: Dimitrie Stelaru – Păsări incandescente, în „Luceafărul“, nr. 27, 1971, p. 2
- Timcu, George: Dimitrie Stelaru – Nemoarte, în „Cronica“, nr. 15, 1969, p. 6
- Tomuș, Mircea: Dimitrie Stelaru – Păsări incandescente, în „Steaua“, nr. 9, 1971, p. 22
- Tudor, Eugenia: Dimitrie Stelaru – Zeii prind șoareci, în „Viața românească“, nr. 8, 1968, pp. 153-154
- Tulniceanu, Petru: Dimitrie Stelaru – Nemoarte, în „Tomis“, nr. 10, 1968, p. 7
- Țoiu, Constantin: „Dar lasă, Dimitrie Stelaru, mai lasă...“, în „Luceafărul“, nr. 50, 1971, p. 6
- Ulici, Laurențiu: Dimitrie Stelaru – Profil, în „Contemporanul“, nr. 7, 1968, p. 3
- Voiculescu, Ion N.: D. Stelaru – Mare incognitum, în „Argeș“, nr. 9, 1967, pp. 14-15
- Vrancea, Ileana: „Fantastic fără mesaj“ și concesii cu mesaj, în „Lupta de clasă“, nr. 6, 1958, pp. 99-101

c) surse electronice

- Lopes, Carlos Torres: Mitologemas en un poema de Charles Baudelaire. Publicado en la revista „Psicopatología“ 16/1, 1996, mural.uv.es/carlele/ Trabajos/ .../ mitologemas. Html
- Perloff, Marjorie: Language poetry and the lyric subject Ron Silliman's Albany, Susan Howe's Buffalo, epic.buffalo.edu/authors /perloff /langpo.html
- Scurtu, Nicolae: Întregiri la biografia lui Dimitrie Stelaru, „România literară“, nr. 26, 2011 www.romlit.ro
- Suetonius: Lives of the Caesars, Life of Caligula, published in the Loeb Classical Library, 1913. (<http://penelope.uchicago.edu> /Thayer/E/Roman/Texts/ Suetonius/ 12Caesars/ Caligula*.html)
- Țene, Ionuț: Noi Dimitrie Stelaru, n-am conșcut niciodată Fericirea, www.napocanews.ro/ 2011/11/noi-dimitrie...n-am.../comment-page-1